

דף שבועי

"וְנִקְדַּשְׁתִּי" עפ"י ר' ישמעאל, ר' עקיבא ובית נתזה שלום קולין

דהיינו, ההיתר ליהודי לעבוד עבודה זרה, כשהוא נאנס, הוא רק כאשר הוא עושה זאת באופן פרטי ולא בפרהסיא.

בפרשתנו, המדרש² מפרש ומדייק את חלקי הפסוק:

וְלֹא תַחֲלְלוּ – ממשמע שנאמר 'ולא תחלל', אמור 'קדש', וכשהוא אומר 'וְנִקְדַּשְׁתִּי' – מסור את עצמך וקדש שמי. יכול ביחודי? תלמוד לומר

"בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" – המרובים (שם, אמור, ט).

פתיחת הפסוק "ולא תחללו את שם קדשי" משתמעת לכאורה כסיכום של כל אזהרות החילול שמתחילת פרשתנו. על כן המדרש דורש מה באו להוסיף ולחדש מילות ההמשך שבפסוק: "וְנִקְדַּשְׁתִּי" ו-"בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". תחילה המדרש תוהה: "ממשמע שנאמר 'ולא תחלל', אמור 'קדש', דהיינו: מדוע צריכה להיכתב המלה 'וְנִקְדַּשְׁתִּי', הלא הקפדה על איסור חילול השם תוצאתה תהיה קידוש השם³ המדרש משיב: "כִּשְׁהוּא אומר 'וְנִקְדַּשְׁתִּי': מסר את עצמך לקדש את שמי", דהיינו: לא רק פסיביות של אי-חילול השם נדרשת על פי פתיחת הפסוק, אלא גם אקטיביות; לעיתים אדם נדרש למסור את נפשו על מנת לקדש את השם.

המדרש ממשיך: מה באה ללמדנו האמירה "בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל"? שמסירות הנפש שלמדנו מ"וְנִקְדַּשְׁתִּי", מחויבת רק כאשר האירוע הוא "בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", ב'רבים' שהם יהודים, ובלשון המדרש: "כִּלְכַל בְּיַחֲדֵיךָ? תִּלְמַד לומר "בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" – המרבים".

משתי הדרשות שבפרשת אחרי-מות ובפרשתנו נסיק, שאין דרישה למות כדי שלא לעבור על איסורי תורה, אלא אם כן נאנסים לעבודה זרה שתבצע לעיני יהודים רבים. מעשה כזה בסיטואציה כזו הוא המהווה חילול השם, ולכן רק אז חייבים למסור את הנפש.

מדבר ר' עקיבא שבתוספתא⁵ עולה דעה אחרת: ר' אחא אמר משום ר' עקיבא ... הא לא נתנו מצות לישראל אלא לחיות בהן, שנאמר "אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וְחַי בָּהֶם" (וי' יח:ה) וְלֹא שִׁמּוֹת בָּהֶן. אֵינן לך דבר עומד בפני פיקוח נפש חוץ מעבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים. במה דברים אמורים? שלא בשעת הגזירה, אבל

מדת ר' ישמעאל, המתירים לעבוד עבודה זרה במקרה של אונס, קיצוניים מאוד. איסור עבודה זרה חמור מאוד, והתורה חוזרת ושונה בו יותר מכל איסור אחר. ה' פותח בו את עשרת הדיברות, והעם נכשל בו בעגל. ר' ישמעאל מגביל את ההיתר לעבוד עבודה זרה באונס רק למצב של יחידות, בהסתמכו על הפסוק מפרשתנו:

יְכַל אֶפְלוּ אִמְרוּ לוֹ בְּרַבִּים – יִשְׁמַע לָהֶן? תִּלְמַד לומר: "ולא תחללו את שם קדשי, וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אֲנִי ה' מְקַדְּשְׁכֶם" (וי' כב:לב).

פרשתנו עוסקת בשני נושאים: האחד – אזהרות מפני חילול קדושת הקורבנות, המשכן, הכהנים ושם ה', והשני – פרשת המועדות. הנושא הראשון מחולק לחמש פרשיות שבראשית ארבע הראשונות מוגדר מיהו המצווה: "אמר אל הכהנים בני אהרן" (כא:א), "דבר אל אהרן לאמר" (שם:ז), "דבר אל אהרן ואל בניו" (כב:ב), "דבר אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל" (שם:ח). בפרשייה החמישית (שם:כו-לג) אין הגדרת מצווה, על כן נראה שכאשר מוזכר בה חילול שם ה', הוא מופנה לכולם: "ולא תחללו את שם קדשי וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי ה' מְקַדְּשְׁכֶם" (שם:לב). לאחר חורבן הבית השני, הזהירות מפני חילול קדושת הקורבנות, המקדש והכהנים המקריבים לא הייתה רלוונטית. לכן, כשתכפו הצרות ושלטונות הכושב הרומי דרשו מיהודים לעבור על חלק ממצוות התורה, התנאים בתקופה זו דרשו להלכה רק את חילול שם ה' שבפסוק ל"ב. להלן נעסוק במדרשי ההלכה לפסוק זה בדור שלאחר החורבן, מבית מדרשם של ר' ישמעאל ור' עקיבא ובית המדרש נתזה שבלוד.

מדרש ההלכה ספרא מביא את דעת ר' ישמעאל בפרשת אחרי-מות. מפשט הפסוק שם: "וְשִׁמְרַתֶּם אֶת חֻקֵּי וְאֵת מִשְׁפָּטֵי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וְחַי בָּהֶם אֲנִי ה'" (וי' יח:ה) משתמע, שחיותו של אדם תלויה בקיום מצוות ה'. אך ר' ישמעאל דורש שחציו השני של הפסוק הוא תנאי לתחילתו ולא תוצאה ממנו, דהיינו, חיותו של האדם היא תנאי ליכולתו לקיים את מצוות ה'. כך לשון המדרש:

"וְחַי בָּהֶם" (וי' יח:ה) – לא שִׁמּוֹת בָּהֶן. הִיָּה רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל אומר: מִיָּנִין אֹתָהּ אומר, שֶׁאִם אָמְרוּ לוֹ לְאָדָם בֵּינוֹ לְבֵין עֲצָמוֹ: 'עֲבַד עֲבוּדָה זָרָה וְאֵל תִּהְרַג!' יַעֲבַר וְאֵל יִהְרַג? תִּלְמַד לומר "וְחַי בָּהֶם", לֹא שִׁמּוֹת בָּהֶם (ספרא, אחרי מות, יג).

דברי ר' ישמעאל, המתירים לעבוד עבודה זרה במקרה של אונס, קיצוניים מאוד. איסור עבודה זרה חמור מאוד, והתורה חוזרת ושונה בו יותר מכל איסור אחר. ה' פותח בו את עשרת הדיברות, והעם נכשל בו בעגל. ר' ישמעאל מגביל את ההיתר לעבוד עבודה זרה באונס רק למצב של יחידות, בהסתמכו על הפסוק מפרשתנו:

יְכַל אֶפְלוּ אִמְרוּ לוֹ בְּרַבִּים – יִשְׁמַע לָהֶן? תִּלְמַד לומר: "ולא תחללו את שם קדשי, וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אֲנִי ה' מְקַדְּשְׁכֶם" (וי' כב:לב).

מדרש ההלכה ספרא מביא את דעת ר' ישמעאל בפרשת אחרי-מות. מפשט הפסוק שם: "וְשִׁמְרַתֶּם אֶת חֻקֵּי וְאֵת מִשְׁפָּטֵי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וְחַי בָּהֶם אֲנִי ה'" (וי' יח:ה) משתמע, שחיותו של אדם תלויה בקיום מצוות ה'. אך ר' ישמעאל דורש שחציו השני של הפסוק הוא תנאי לתחילתו ולא תוצאה ממנו, דהיינו, חיותו של האדם היא תנאי ליכולתו לקיים את מצוות ה'. כך לשון המדרש:

"וְחַי בָּהֶם" (וי' יח:ה) – לא שִׁמּוֹת בָּהֶן. הִיָּה רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל אומר: מִיָּנִין אֹתָהּ אומר, שֶׁאִם אָמְרוּ לוֹ לְאָדָם בֵּינוֹ לְבֵין עֲצָמוֹ: 'עֲבַד עֲבוּדָה זָרָה וְאֵל תִּהְרַג!' יַעֲבַר וְאֵל יִהְרַג? תִּלְמַד לומר "וְחַי בָּהֶם", לֹא שִׁמּוֹת בָּהֶם (ספרא, אחרי מות, יג).

דברי ר' ישמעאל, המתירים לעבוד עבודה זרה במקרה של אונס, קיצוניים מאוד. איסור עבודה זרה חמור מאוד, והתורה חוזרת ושונה בו יותר מכל איסור אחר. ה' פותח בו את עשרת הדיברות, והעם נכשל בו בעגל. ר' ישמעאל מגביל את ההיתר לעבוד עבודה זרה באונס רק למצב של יחידות, בהסתמכו על הפסוק מפרשתנו:

יְכַל אֶפְלוּ אִמְרוּ לוֹ בְּרַבִּים – יִשְׁמַע לָהֶן? תִּלְמַד לומר: "ולא תחללו את שם קדשי, וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אֲנִי ה' מְקַדְּשְׁכֶם" (וי' כב:לב).

מדרש ההלכה ספרא מביא את דעת ר' ישמעאל בפרשת אחרי-מות. מפשט הפסוק שם: "וְשִׁמְרַתֶּם אֶת חֻקֵּי וְאֵת מִשְׁפָּטֵי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וְחַי בָּהֶם אֲנִי ה'" (וי' יח:ה) משתמע, שחיותו של אדם תלויה בקיום מצוות ה'. אך ר' ישמעאל דורש שחציו השני של הפסוק הוא תנאי לתחילתו ולא תוצאה ממנו, דהיינו, חיותו של האדם היא תנאי ליכולתו לקיים את מצוות ה'. כך לשון המדרש:

"וְחַי בָּהֶם" (וי' יח:ה) – לא שִׁמּוֹת בָּהֶן. הִיָּה רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל אומר: מִיָּנִין אֹתָהּ אומר, שֶׁאִם אָמְרוּ לוֹ לְאָדָם בֵּינוֹ לְבֵין עֲצָמוֹ: 'עֲבַד עֲבוּדָה זָרָה וְאֵל תִּהְרַג!' יַעֲבַר וְאֵל יִהְרַג? תִּלְמַד לומר "וְחַי בָּהֶם", לֹא שִׁמּוֹת בָּהֶם (ספרא, אחרי מות, יג).

דברי ר' ישמעאל, המתירים לעבוד עבודה זרה במקרה של אונס, קיצוניים מאוד. איסור עבודה זרה חמור מאוד, והתורה חוזרת ושונה בו יותר מכל איסור אחר. ה' פותח בו את עשרת הדיברות, והעם נכשל בו בעגל. ר' ישמעאל מגביל את ההיתר לעבוד עבודה זרה באונס רק למצב של יחידות, בהסתמכו על הפסוק מפרשתנו:

יְכַל אֶפְלוּ אִמְרוּ לוֹ בְּרַבִּים – יִשְׁמַע לָהֶן? תִּלְמַד לומר: "ולא תחללו את שם קדשי, וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אֲנִי ה' מְקַדְּשְׁכֶם" (וי' כב:לב).

מדרש ההלכה ספרא מביא את דעת ר' ישמעאל בפרשת אחרי-מות. מפשט הפסוק שם: "וְשִׁמְרַתֶּם אֶת חֻקֵּי וְאֵת מִשְׁפָּטֵי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וְחַי בָּהֶם אֲנִי ה'" (וי' יח:ה) משתמע, שחיותו של אדם תלויה בקיום מצוות ה'. אך ר' ישמעאל דורש שחציו השני של הפסוק הוא תנאי לתחילתו ולא תוצאה ממנו, דהיינו, חיותו של האדם היא תנאי ליכולתו לקיים את מצוות ה'. כך לשון המדרש:

"וְחַי בָּהֶם" (וי' יח:ה) – לא שִׁמּוֹת בָּהֶן. הִיָּה רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל אומר: מִיָּנִין אֹתָהּ אומר, שֶׁאִם אָמְרוּ לוֹ לְאָדָם בֵּינוֹ לְבֵין עֲצָמוֹ: 'עֲבַד עֲבוּדָה זָרָה וְאֵל תִּהְרַג!' יַעֲבַר וְאֵל יִהְרַג? תִּלְמַד לומר "וְחַי בָּהֶם", לֹא שִׁמּוֹת בָּהֶם (ספרא, אחרי מות, יג).

דברי ר' ישמעאל, המתירים לעבוד עבודה זרה במקרה של אונס, קיצוניים מאוד. איסור עבודה זרה חמור מאוד, והתורה חוזרת ושונה בו יותר מכל איסור אחר. ה' פותח בו את עשרת הדיברות, והעם נכשל בו בעגל. ר' ישמעאל מגביל את ההיתר לעבוד עבודה זרה באונס רק למצב של יחידות, בהסתמכו על הפסוק מפרשתנו:

יְכַל אֶפְלוּ אִמְרוּ לוֹ בְּרַבִּים – יִשְׁמַע לָהֶן? תִּלְמַד לומר: "ולא תחללו את שם קדשי, וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אֲנִי ה' מְקַדְּשְׁכֶם" (וי' כב:לב).

מדרש ההלכה ספרא מביא את דעת ר' ישמעאל בפרשת אחרי-מות. מפשט הפסוק שם: "וְשִׁמְרַתֶּם אֶת חֻקֵּי וְאֵת מִשְׁפָּטֵי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וְחַי בָּהֶם אֲנִי ה'" (וי' יח:ה) משתמע, שחיותו של אדם תלויה בקיום מצוות ה'. אך ר' ישמעאל דורש שחציו השני של הפסוק הוא תנאי לתחילתו ולא תוצאה ממנו, דהיינו, חיותו של האדם היא תנאי ליכולתו לקיים את מצוות ה'. כך לשון המדרש:

"וְחַי בָּהֶם" (וי' יח:ה) – לא שִׁמּוֹת בָּהֶן. הִיָּה רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל אומר: מִיָּנִין אֹתָהּ אומר, שֶׁאִם אָמְרוּ לוֹ לְאָדָם בֵּינוֹ לְבֵין עֲצָמוֹ: 'עֲבַד עֲבוּדָה זָרָה וְאֵל תִּהְרַג!' יַעֲבַר וְאֵל יִהְרַג? תִּלְמַד לומר "וְחַי בָּהֶם", לֹא שִׁמּוֹת בָּהֶם (ספרא, אחרי מות, יג).

2 הספרא מבית מדרשו של ר' עקיבא אינו מציין כאן מן הדרשן, אף שזה נראה כפיתוח של דרשת ר' ישמעאל, וצ"ע.

3 הנחת היסוד ההלכתית היא שפסוק זה מכיל מצוות "לא תעשה" ו-"עשה", ושתמידי האחד הוא תוצאת היפוכו של משנהו.

4 בשונה מיח' (לו:כג): "וְנִקְדַּשְׁתִּי אֶת שְׁמִי הַגָּדוֹל הַמְּחַלֵּל בְּגוֹיִם אֲשֶׁר חָלַלְתֶּם בְּתוֹכָם".
5 הבבלי ביומא פה ע"א-ל"ב ובערכין ז ע"ב המצטט זאת, מבין מהמשנה כ"פשיטא" שפיקוח נפש דוחה אף "דאורייתא", וכל הדיון על אתר הוא ב"ספק פיקוח נפש".

* שלום קולין, אפרת. נכתב בכאב; עת שנטלתי על עצמי לכתוב לפרשה זו, תכננתי לבוא להאי גברא רבא במדרשי ההלכה, פרופ' מנחם כהנא, שיגיה, יתקן ויאיר עיניי. אך בחודש כסלו השתא לקח אותו אלוהים. נוחו עֲדָן, שם ודאי פגש את ר' ישמעאל ור' עקיבא שאמרו לו: יישר כוחך, יפה דייקת בדבריך, נאה יישרת אורחותיך. והיו נא דבריך אלו מוקדשים לעילוי נשמתו הגדולה.

1 כך ביח' (כיג): "וְאֵת מִשְׁפָּטֵי מֵאִסוּר אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וְחַי בָּהֶם", וּבְנַח' (ט:כט): "וּבְמִשְׁפָּטֵיךָ חָטְאוּ בָּם אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹדָם וְחַי בָּהֶם".

וכיצד מביאים בתלמוד הירושלמי את דעות התנאים?

נמנו בעליית בית לבזה בלוד: על כל התורה – מניין אם יאמר גוי לישראל לעבור על אחת מכל מצוות האמורות בתורה, חוץ מעבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים 'יעבור ולא ייהרג'? הדא דתימא בינו לבין עצמו, אבל ברבים – אפילו מצוה קלה לא ישמע לו... כמה הן רבים? רבנין דקיסרין אמרין – עשרה, דכתיב: 'וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל' (ירושלמי שביעית ד, ה).

כמו בבבלי, הירושלמי פותח בכך ש"נמנו", וכמו במדרשים בכלל הגדול: באונס יש לעבור על כל מצוות התורה. כמו בבבלי, שלוש העבירות מוחרגות ושעליהן יש ליהרג ולא לעבור, כדעת ר' עקיבא. אך בשונה מהבבלי ומהמדרש שבהם ר' ישמעאל מחרג רק את עבודה זרה בפרהסיא, הירושלמי מחרג את כל העבירות בפרהסיא ומדייק את הגדרת המדרש לפרהסיא: מניין יהודים.

לסיכום: הלכות אלו נוצרו לאחר חורבן בית שני. קבוצת חכמים לקחה על עצמה את הנהגת העם, אחרי שסדרי הדת המרכזיים נכחדו: בית המקדש חרב, הקרבת הקורבנות נעלמה באחת, ומעמד הכהונים כמייצגי הדת הופסק. גזרות הרומאים לאי שמירת המצוות תכפו והלכו, ואנו מוצאים להן ביטוי במסורות כבמדרש מכליתא של ר' ישמעאל, המביא את דברי ר' נתן שהגיע מבבל לא"י בדור הסמוך לדיכוי מרד בר כוכבא, ומעיד על מסירות נפש לקיום מצוות שאינן כוללות בשלוש דלעיל:

אלו ישראל שהם יושבין בארץ ישראל, ונותנין נפשם על המצוות: מה לך יוצא להרג? על שפילתי את בני... על שקריתי בתורה... על שאכלתי את המצה... על שנטלתי את הלולב (מסכתא דבבבלי ו').

חכמי בית נתזה התמודדו עם הבעיה החברתית והדתית: מה לעשות בעת הגזרות בשנים שחלקן הוגדרו כ"שמד", וכיצד להתייחס לאנשים שמוסרים את נפשם על כל מצווה? מאידך, כיצד להתייחס לאלו ש"לא עמדו בניסיון"? תחילה הם קיבעו בהלכה את הכלל שבאונס עוברים על כל מצוות התורה. אח"כ החריגו ממנה את שלוש העבירות בלבד עפ"י דעת ר' עקיבא, אך לא הכניסו את דעתו שבעת "שמד" יש למסור את הנפש על כל המצוות (כפי שהוא עצמו עשה). יתר על כן, הם אף לא הזכירו אותה. זאת בשונה מהתייחסותם לדעתו המקילה של ר' ישמעאל שעל אף שלא קיבלוה, ציטטו אותה בהלכה. לחורבן המקדש קדמו שנים שבהן קבוצות יהודים חרימו זה את זה עד מוות, בשם א-לוהים. חכמי בית המדרש נתזה הכריעו במגמה הפוכה: מחד הגדרה מדויקת לחובת מסירות הנפש, ומאידך הגדלת הסובלנות החברתית והדתית כלפי אנשים שלא היו יכולים להתהדר בשמירת מצוות, והכלתם בחברה היהודית.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

בשעת הגזרה⁶, אפילו (מצוה) קלה שבקלות אדם נותן נפשו עליה, שנאמר: "ולא תחללו את שם קדשי' (וגו'), ואומר (מש' טז:ד): "כָּל פֶּעַל ה' לַמַּעֲנֵהוּ" (תוספתא, שבת, טז).

על אף ההבדלים שביניהם, ר' ישמעאל ור' עקיבא מסכימים על הנחת יסוד הלכתית אחת: "וחי בהם – ולא שימות בהם". כלומר, אין למסור את הנפש כדי לקיים את המצוות. כנראה שזו מסורת הלכתית קדומה שהייתה מקובלת על כולם. הוויכוח שבין ר' עקיבא ור' ישמעאל הוא אודות החריגים מהכלל ההלכתי הגדול הנאנס. ר' ישמעאל מחרג מהכלל "וחי בהם" רק את הנאנס לעבודה זרה בפרהסיא, שרק אז יש למסור את הנפש, אך ר' עקיבא מחייב למסור את הנפש בשורה רחבה של מצבים: על אונס לעבוד עבודה זרה, על גילוי עריות או לשפוך דם, ובשעת השמד על כל המצוות. ר' ישמעאל מצמצם את חובת מסירות הנפש לעבירה אחת בסיטואציה אחת בלבד, ואילו ר' עקיבא מרחיב את חובת מסירות הנפש ומתיר לאדם לעבור על המצוות רק בשורה מצומצמת של מקרים.

איזו דעה התקבלה להלכה אצל התנאים? סוגיית "ייהרג ואל יעבור" שבבבלי סנהדרין ע"ד דנה בכך. מפאת מגבלות המאמר, נצטמצם רק לחלקה הראשון של הסוגיה, בו משתתפים חכמי ארץ ישראל: התנאים והאמורא ר' יוחנן. הגמרא מביאה את מסורת ההחלטה מבית המדרש שבעליית בית נתזה בלוד:

נמנו וגמרו בעליית בית נתזה בלוד: כל עבירות שבתורה אם אומרים לו עבור ואל תיהרג יעבור ואל ייהרג חוץ מעבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים. ועבודה זרה לא? והתניא: היה ר' ישמעאל אומר, מניין שאם אומרים לו לאדם 'עבוד עבודה זרה ואל תהרג' שיעבור ואל ייהרג? תלמוד לומר: "וחי בהם" (וי' יח:ה) ולא שימות בהם, יכול בפרהסיא? תלמוד לומר: "ולא תחללו את שם קדשי' וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל".

נראה שבבית נתזה הכריעו כדעת ר' עקיבא. אך מעיון בסוגיה בהשוואה למקורות דלעיל, עולה כי ההכרעה אינה פשוטה כלל ועיקר.

הסוגיה מתחילה במילה "נמנו". מילה זו מופיעה במספר מקומות בבבלי ובירושלמי במשמעות: במקום ובזמן שהיו דעות שונות ובית הדין נדרש להכריע ביניהן, קיימו דיון והצביעו (נמנו) כדי להכריע. סביר להניח שהצורך להכריע נבע מגזרות השמד של אותם זמנים, שבהם נאנסו יהודים לעבור על איסורי תורה.

ההחלטה מתחילה בכלל ההלכתי הגדול והמשותף לכולם: "כל עבירות שבתורה אם אומרים לאדם עבור ואל תהרג – יעבור ואל ייהרג". מההמשך עולה כי בבית נתזה קיבלו חלק משתי שיטות התנאים אך גם דחו סעיפים מסוימים משניהם. בית המדרש קיבל את הוראת ר' עקיבא, אך לא את כולה: קיבלו ששלוש העבירות מוחרגות מהכלל הבסיסי, אך לא קיבלו ואף לא הזכירו את סברתו שבשעת השמד יש למסור את הנפש על כל מצוות התורה. דעת ר' ישמעאל לא התקבלה, אך היא מוזכרת, כולל המקרה היחיד שעל פי דעתו יש למסור בו את הנפש: עבודה זרה בפרהסיא. עם זאת, אין מוזכרת הסברה במדרש שבפרשתנו, שפרהסיא משמעותה: לפני יהודים רבים. אף ששתי ההחלטות של ר' עקיבא ושל ר' ישמעאל נדחו מההלכה של בית נתזה, בהמשך הסוגיה שבבבלי ר' יוחנן, האמורא הא"י (שציטט את הלכת בית נתזה) מכניסן חזרה לדיון ההלכתי: את דעת ר' עקיבא כיצד יש לנהוג בשעת השמד, ואת דעת ר' ישמעאל שפרהסיא משמעותה נוכח יהודים רבים.

6 על שעת הגזרה או שעת השמד ראו ע' שטרנברג:

<https://asif.co.il/wp-content/uploads/2022/01/135.pdf#page=118>

7 האמוראים בבבלי ובירושלמי מוסיפים להלכה אפשרויות נוספות. במאמר זה אנו מצטמצמים להלכות התנאים בלבד.

8 ראו דעת ליברמן בסיום הערת שוליים 368 במאמר שבהערה 6 דלעיל.